

LES TESIS BÀSIQUES SOBRE DÉU EN LA FILOSOFIA OCCIDENTAL

Ramon ALCOBERRO

Resumim de manera esquemàtica les tesis bàsiques sobre el concepte de Déu que han argumentat alguns dels filòsofs més significatius de la tradició cristiana occidental: **Agustí d'Hipona** (354-430), **Tomàs d'Aquino** (1225-1274), **René Descartes** (1596-1650), **Blaise Pascal** (1623-1662), **Emmanuel Kant** (1724-1804), **G.W.F. Hegel** (1770-1831) i **Sören Kierkegaard** (1813-1855). Com és obvi en un esbós massa ràpid, haurem de passar per alt un munt de matisacions importants, però es tracta només de dibuixar els grans trets d'una panoràmica que ha determinat, fins i tot més enllà de la filosofia de la religió, el tarannà del pensament moral fins al s. XIX com a mínim.

A efectes didàctics triem tres eixos en cadascun d'aquests pensadors: (1) quina prova donen de l'existència de Déu; (2) on troben Déu; i (3) quin és el signe propi de la divinitat. Això té el perill de caure un esquematisme excessiu, però esperem que no sigui una caricatura sinó una guia per a la lectura personal de cadascun dels autors.

1.- DÉU EN AGUSTÍ D'HIPONA (354-430):

1.1.- Prova de l'existència de Déu: El sentiment d'exili que pateix l'ànima desorientada quan no troba Déu, el rapte de felicitat que experimentem en trobar-lo.

1.2.- On trobem Déu: En la llum interior de l'ànima, en el silenci interior.

1.3.- Signe propi de Déu: Bellesa i seducció de l'ànima.

Comentari: Agustí trobà Déu molt tard en la seva vida, després d'una joventut entre el maniquesme i l'escepticisme. En un món en crisi (col·lapse de l'Imperi romà), Déu és una esperança de sentit en un món sense sentit. L'home és pecador però al mateix temps aspira a la redempció. Per això l'esperança no s'ha de posar en la història humana, contradictòria i finalment absurda, sinó en el camí cap a la Ciutat de Déu, transcendent i feta d'Amor diví.

2.- DÉU EN TOMÀS D'AQUINO (1225-1274):

2.1.- Prova de l'existència de Déu: Tot el que es mou ha de menester una causa i, en conseqüència, cal una causa de les causes, un motor immòbil, que és Déu.

2.2.- On trobem Déu: Arreu on hi ha ordre i, particularment, en la segona esfera que envolta la terra.

2.2.- Signe propi de Déu: L'ordre, la causalitat necessària.

Comentari: Tomàs d'Aquino recull d'Aristòtil la idea d'un món ordenat; el seu Déu no depèn del cor o de la subjectivitat humana, sinó de la consciència que la creació divina està ordenada segons un sentit, que per a ell és objectiu i evident, de fins i mitjans ben articulats. El seu és una mena de 'Déu arquitecte', però també bondadós. Tot el que l'home pot saber per la raó és que el món té una causalitat exterior a ell mateix. Allí resideix Déu, però els secrets de la fe i de la vida divina estan amagats a l'home i només els podrem entendre a Cel, reservat als creients i als qui tenen un cor pur.

3.- DÉU EN RENÉ DESCARTES (1596-1650):

3.1.- Prova de l'existència de Déu: Tinc la idea de Déu en mi mateix, sense poder ser jo mateix la causa d'aquesta idea.

3.2.- On trobem Déu: En el meu propi pensament. És una idea innata, igual que 'jo penso' i que permet fonamentar el pensament perquè essent aquest imperfecte necessita quelcom perfecte del qual originar-se.

3.3.- Signe propi de Déu: La pràctica de la medicina i la mecànica expressen l'ordre diví.

Comentari: Descartes havia estudiat als jesuïtes, orde religiosa que posava l'accent en la filosofia escolàstica tomista, i fa un retorn a Agustí, però sense la culpabilitat existencial típica de l'agustinisme. Déu és innat i el trobem a la nostra ànima. Però al mateix temps és la garantia del meu pensament quan faig matemàtiques i quan penso metòdicament. Com que el meu pensament és imperfecte no pot ser causa de si mateix; necessito, en conseqüència, un Déu perfecte i ordenador (com en Tomàs d'Aquino).

4.- DÉU EN BLAISE PASCAL (1623-1664):

4.1.- Prova de l'existència de Déu: Només Déu pot explicar la grandesa de l'home (quan ens hi acostem) i al mateix temps la feblesa humana (quan ens allunyem d'Ell).

4.2.- On trobem Déu: A la creu del Gòlgota.

4.3.- Signe propi de Déu: El foc.

Comentari: Pascal creia que Descartes era 'inútil i incert' perquè separava el Déu dels filòsofs del Déu de la Bíblia. Per trobar Déu cal gosar mirar l'abisme de l'home (com en Agustí d'Hipona), en l'experiència mística. Déu no és útil per donar seguretat a l'home, sinó que apareix com un foc, com una devastació i com a salvació al mateix temps. És un Déu que demana conversió, un Déu pobre i amagat als savis. No s'hi arriba per la ciència (tot i que la ciència és bona en ella mateixa), perquè Ell pertany a un altre ordre o a un altre nivell del raonament humà.

5.- DÉU EN EMMANUEL KANT (1724-1804):

5. 1- Prova de l'existència de Déu: La justícia; perquè dolenteria del meu veí un dia haurà de ser castigada.

5.2.- On trobem Déu: En la consciència moral.

5.3.- Signe propi de Déu: Intransigència; res d'humor.

Comentari: Kant començà essent pietista (com la seva família) però no li interessa la religió en ella mateixa, sinó per les seves conseqüències en la moralitat i, particularment, en el civisme. Si Déu no existís la vida moral no trobaria una consolació a la terra, perquè viem cada dia que els homes justos pateixen i els immorals i els corruptes triomfen. L'espectacle escandalós de l'hedonisme demana que hi hagi un Déu de justícia. De Jesús l'únic que li interessa és que fou un mestre de moral. Tota la resta: la mort en creu, el sentit transcendent, etc., no és significatiu.

6.- DÉU EN G.W.F. HEGEL (1770-1831):

6.1.- Prova de l'existència de Déu: És el moviment mateix de la història.

6.2.- On trobem Déu: No té domicili fix; el trobem en el canvi mateix, en l'esdevenir, en l'Esperit Absolut.

6.3.- Signe propi de Déu: Es fusiona amb les coses, amb el món, i sovint és irònic.

Comentari: Hegel reacciona contra el concepte kantià d'un Déu moralista. Déu no es pot pensar d'una manera tan limitada com si fos una mena de jutge moral. La seva mort, la creu de Crist, el fracàs aparent del Gòlgota, també està inclòs en Déu. El Déu cristià és al mateix temps servidor dels més petits (anyell de Déu) i omnipotent (Ileó de Judà), integrant i superant les contradiccions. L'afirmació de la predicació de Jesús troba la seva negació en la creu i es recupera però en un sentit transformat i més ple (dialèctic) en la Resurrecció. Déu a través de la figura de Jesús es nega a si mateix per a tenir més plenament sentit en la història, que queda transformada per un fet sobrehumà (la resurrecció). En aquest sentit, Déu està més enllà i per sobre de la moralitat.

7.- DÉU EN SÖREN KIERKEGAARD (1813-1855):

7.1.- Prova de l'existència de Déu: No n'accepta cap. Déu no en necessita. Si algú necessita proves és perquè no creu en Déu.

7.2.- On trobem Déu: En l'abisme en què no m'enfonso sinó que, paradoxalment, em permet surar.

7.3.- Signe propi de Déu: La paradoxa.

Comentari: Enfrontat a Hegel que veu en Déu una lògica de l'esdevenir (un sentit dialèctic fet de contradiccions i de superació de les contradiccions), Kierkegaard assumeix que la fe contradiu la raó i que, per tant, no necessita lògica. Per a ell, el cristianisme no és una doctrina sinó un missatge existencial. Creure és assumir aquest risc existencial.